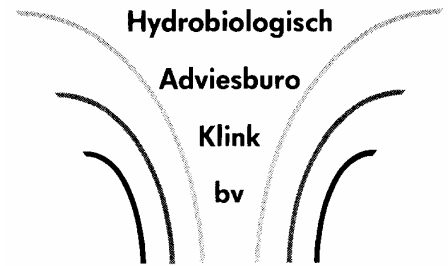

Inspraakreactie op startnotitie MER Lexkesveer

Alexander Klink

Inspraakreactie op startnotitie MER Lexkesveer

Alexander Klink

**Rapporten en Mededelingen Hydrobiologisch Adviesburo
Klink 62**

Inhoud

1. Inleiding	3
2. Ecologische principes en uitgangspunten	5
3. De voorgenomen herinrichting	7
3.1. Hoogwatergeul	7
3.2. Meestromende nevengeul	8
3.3. Oeverwal, rivierduin en stroomdalgraslanden	9
4. Conclusie	10

1. Inleiding

Nadat in 1986 het "Plan Ooievaar" verscheen was Nederland er klaar voor om zich actief in te zetten voor natuurontwikkeling in het rivierengebied. In 1992 is met het plan "Levende Rivieren" van het Wereld Natuur Fonds een verdere uitwerking gegeven aan de ecologische betekenis van het stilstaande en stromende water. Daarnaast zijn reliëf volgend ontkleien en klinkhout zich in het Nederlands aan het inburgeren. Dit plan heeft onder andere de volgende aspecten belicht:

- Vergroten van de afvoercapaciteit door reliëf volgend ontkleien van de opgeslibde uiterwaarden
- Verlagen van de weerstand door het graven van permanent meestromende nevengeulen, waardoor de weerstand van opkomend oobos ruim gecompenseerd wordt.
- Afgraven van de zomerkaden, zodat de uiterwaarden niet louter een bezinkbak voor slib blijven, maar betrokken wordt in de morfologische processen als gevolg van het stromende water. In de nevengeulen zullen plaatselijk stijlwallen en eilanden ontstaan. Op de hogere delen van de uiterwaarden dicht langs de rivier (bijvoorbeeld op plaatsen waar een deel van de zomerkade gehandhaafd blijft) kan de rivier zand overslaan, waardoor er weer natuurlijke vorming van oeverwallen optreedt.
- Tot 250 jaar geleden lagen de grote rivieren vol met klinkhout, dat vol zat met kleine ongewervelde filteraars die zich voeden met de zwevende algen uit het stromende water en daardoor een essentiële schakel vormden in de voedselketen van de rivier. Het nieuwe oobos zal weer de natuurlijke leverancier zijn voor het klinkhout, dat omwille van de scheepvaart zal moeten worden verankerd in de nevengeulen.

Dit plan is kamerbreed overgenomen en in Ruimte voor de Rijntakken komen deze inzichten weer terug. Het zal echter duidelijk zijn dat de diverse ingrepen elkaar beïnvloeden en dat het daarom van eminent belang is om een juiste afstemming te vinden tussen de verschillende

inrichtingsmaatregelen. Om te waarborgen dat deze inrichtingsmaatregelen ook daadwerkelijk leiden tot spontane ontwikkeling van natuur die kenmerkend is voor het rivierengebied, zal rekening moeten worden gehouden met een aantal ecologische principes. Indien deze worden genegeerd, dan zal de ontwikkeling van de "natuur" telkens door nieuwe ingrepen moeten worden bijgesteld en zijn we dus aan het dweilen met de kraan open.

2. Ecologische principes en uitgangspunten

- De volgende ecologische principes zijn bij herinrichting van de uiterwaarden van groot belang:
- Soorten zijn geëvolueerd onder invloed van natuurlijke processen. Dit betekent dat er meer karakteristieke soorten planten en dieren zullen rekoloniseren naarmate de processen natuurlijker worden.
- Het kenmerkende aan een rivierenlandschap is dat het is gevormd door de scheppende kracht van het stromende water. Het hangt van de herinrichting af of men de rivier weer toelaat in het projectgebied, of de rivier buitensluit. In het eerste geval ontstaan er weer mogelijkheden voor riviergebonden levensgemeenschappen. In het tweede geval scheppen we een onnatuurlijke situatie, waardoor de rivier niet zal meehelpen om riviergebonden natuur tot ontwikkeling te brengen.
- In de natuurlijke rivier is het "winterbed" zandig en rijk aan hoogteverschillen. Dit is het gevolg van het overslaan van zand uit het zomerbed op de hogere delen en dusdanige stroomsnelheden in de lagere delen dat het meegevoerde slib niet tot bezinking kon komen. Dit fijne materiaal werd ver van de rivier in de komgronden afgezet. In onze huidige rivieren is de vrije uitwisseling tussen rivier en uiterwaard verbroken door de zomerdijken, waardoor in de afgelopen 150 jaar de rivier alleen maar slib heeft kunnen afzetten en waardoor de zandige en reliëfrijke bodem is verstikt onder een meters dikke kleilaag. Om de natuurlijke situatie weer te herstellen is reliëfvolgende ontkleining niet voldoende, maar dient ook de rivierdynamiek weer toegang te krijgen tot deze uiterwaarden, aangezien anders de opslibbing onverminderd doorgaat.
- Doordat de scheepvaart het zomerbed heeft opgeëist is er in de huidige hoofdgeul geen plaats meer voor natuurlijke biotopen. De golfslag is zo sterk dat ondergedoken waterplanten (vroeger veelal fonteinkruiden, kranswieren en kiezelwieren) en oevervegetatie

verdwenen zijn. Om ruimte te vinden voor deze verdwenen biotopen is de meestromende nevengeul in de uiterwaard het enige alternatief. In gestuwde rivieren zal een nevengeul maar een beperkt gedeelte van het jaar stromen. Dit is in de winter en het voorjaar, een periode waarin juist tal van karakteristieke rivierbewoners tot ontwikkeling en voortplanting komen.

3. De voorgenomen herinrichting

Zoals gezegd is het van groot belang om verschillende ingrepen in hun onderlinge samenhang te zien. In de startnotitie ontbreekt een samenhangende visie die garandeert dat de daar genoemde duurzame natuurontwikkeling plaatsvindt.

Een duurzame natuurontwikkeling in het riviergebied betekent namelijk dat er natuurlijke processen worden hersteld, die vroeger hebben geleid tot een zeer divers, zich vernieuwend ecosysteem.

In de startnotitie MER Lexkesveer, de studie Noordoever Nederrijn en in het plan van Bureau Hemmen wordt deze wisselwerking tussen de rivier en zijn oevergronden niet aan de orde gesteld en in dat opzicht gaan deze rapporten dus voorbij aan de essentiële kenmerken van de natuur in het riviergebied. Deze natuur is niet alleen gewend aan sterk wisselende waterstanden en stroomsnelheden, ze is er juist aan aangepast! Voor enkele ecotopen in het plangebied zal een schets worden gegeven van de ecologische ontwikkeling.

3.1. Hoogwatergeul

De hoogwatergeul in de Bovenste Polder wordt gevoed door kwelwater vanuit de rivier. Dit water bevat door de bodempassage vrijwel geen fosfaat, waardoor het water helder is. Kranswieren en andere bijzondere pioniersoorten bepalen de levensgemeenschap in het water.

Deze situatie wijzigt zich snel na een inundatie waarbij fosfaatrijk rivierslib in de geul bezinkt. Hierdoor nemen de zwevende en drijvende algen sterk toe, waardoor het water troebel wordt en de ondergedoken waterplanten weer verdwijnen. Deze situatie heeft zich voorgedaan in de Blauwe Kamer (Griendweide strang) en de matten van drijvende draadalg in de strang in de Bovenste Polder wijzen er op dat ook hier een snelle eutrofiering plaatsvindt, waardoor we binnen enige jaren rottende algen en dode vis kunnen verwachten.

Er is binnen het kader van Ruimte voor de Rijntakken maar één manier om te ontkomen aan deze neerwaartse spiraal:

De strang zodanig laten meestromen dat de bodem jaarlijks wordt schoongespoeld

Deze optie komt overeen met een natuurlijke situatie, waarbij het hoge water in winter en voorjaar delen van het winterbed weer terugzet in het pionierstadium. Een bijkomend voordeel is dat het meestromende winterbed een verlaging van de waterstanden tot gevolg heeft, waardoor er extra compensatie ontstaat voor de ontwikkeling van ooibos.

In de startnotitie is niets hierover niets terug te vinden.

3.2. Meestromende nevengeul

Expliciet wordt een meestromende nevengeul in de startnotitie van de hand gewezen. Nu is het zo dat de Nederrijn gedurende 123 dagen per jaar (periode 1980-1989) vrij mag afstromen. Dit houdt in dat de meestromende nevengeul vooral in de winter en het voorjaar een onderdak kan bieden aan stroomminnende soorten die momenteel in het zomerbed ontbreken wegens gebrek aan biotoop. De meest kenmerkende soorten zijn zelfs vooral actief gedurende deze periode van het jaar. Door verankering van hout in het stromende water kan een verdwenen levensgemeenschap zich weer vestigen in de Nederlandse rivieren. De filteraars op het hout zetten de zwevende algen om in voedsel voor vogels en vissen. In combinatie met de geschetste ontwikkeling in de hoogwatergeul is het onvoorstelbaar dat er zelfs geen poging is ondernomen om in de startnotitie in te gaan op het alternatief van een stromende nevengeul.

Het argument als zou een nevengeul aanzanding in de hoofdgeul tot gevolg hebben wordt niet nader uitgewerkt. Aanzanding zou kunnen optreden als de relatief sedimentarme toplaag van het water door de nevengeul wordt afgetapt en de hoofdgeul blijft zitten met het sedimentrijkere water, dat vervolgens ter plaatse leidt tot de vorming van zg. pointbars. Dit argument is ook aangedragen tijdens de aanleg van de permanent meestromende nevengeul bij Beneden Leeuwen. Toch is de nevengeul aangelegd en wel juist op een plaats waar zich de grootste knelpunten voor de scheepvaart bevinden. De economische belangen van de scheepvaart op de Nederrijn stellen niets voor in vergelijking met die van de Waal. Twee andere nevengeulen langs de Waal zijn inmiddels ook aangelegd bij Opijnen en Gameren.

Hierdoor kan de conclusie worden getrokken dat het argument in de startnotitie om geen nevengeul aan te leggen omwille van de scheepvaart, niet te handhaven is.

Daarnaast kan aanzanding in de hoofdgeul worden opgeheven door overslag van zand op de oevers te stimuleren. Hierop zal in de volgende paragraaf nader worden ingegaan.

3.3. Oeverwal, rivierduin en stroomdalgraslanden

Naast mogelijke aanzanding van de hoofdgeul door aanleg van een nevengeul, slaat er in binnenbochten ook zand over op de oevers. Dit is het natuurlijke proces van oeverwalvorming. Aangezien voor de hand liggende aantakkingspunten voor nevengeulen zowel ten noorden als ten zuiden van de rivier in een binnenbocht liggen is het zeer waarschijnlijk dat de gevreesde aanzanding in het zomerbed te niet zal worden gedaan door overslag van dit zand op de oevers. Veelal wordt de Nederrijn een dergelijke dynamiek niet toegedicht, maar tijdens het hoge water van 1993 is een enorme berg zand nabij het Waardmanshuis in de Blauwe Kamer uit de hoofdgeul overgeslagen. In 1995 is er bij hoger water geen zand overgeslagen. Dit als gevolg van het uitgevoerde groot onderhoud aan de kribben.

Momenteel is een aantal zomerkaden in het plangebied begroeid met stroomdalgraslanden. Soorten van dynamische oeverwallen of rivierduinen treffen we er niet aan. In het MER zou aandacht moeten worden besteed aan de mogelijkheden voor de ontwikkeling van oeverwal en rivierduin.

4. Conclusie

Vanuit de ecologie is het meest milieuvriendelijke alternatief voor het plangebied rond Lexkesveer het aanleggen van nevengeulen die meestromen zodra de Nederrijn vrij mag afstromen. Om mogelijke aanzanding van de hoofdgeul te voorkomen kan opzanding op de oever ter plaatse worden gestimuleerd als dit al nodig is.

Door de aanleg van deze hoogdynamische geulen blijft het blootgelegde natuurlijke zandige reliëf in stand, want er vindt geen opslibbing plaats. De nevengeulen bieden onderdak aan de rivierlevensgemeenschap die door de scheepvaart zelf en de aanpassingen in de hoofdgeul ten behoeve van de scheepvaart verdwenen zijn uit Nederland en ook elders in Europa sterk bedreigd zijn.

Door de aanleg van nevengeulen worden eveneens voorwaarden geschapen voor de vorming van oeverwallen, die plaatselijk wellicht zullen opstuiven tot rivierduinen.

In de startnotitie wordt aanzanding van de hoofdgeul aangegrepen om dit meest milieuvriendelijke alternatief al bij voorbaat af te strepen. De voorgestane aanleg van laagdynamische hoogwatergeulen leidt een periode in van verhoogde opslibbing. De, ten behoeve van natuurontwikkeling, met zorg blootgelegde zandige ondergrond verdwijnt wederom onder een verstikkend kleidek dat de vestiging van veel riviergebonden soorten planten en dieren onmogelijk maakt.

De startnotitie gaat voorbij aan de natuurlijke samenhang tussen de rivier en zijn oevergronden. Natuurlijke processen worden niet tot ontwikkeling gebracht waardoor er van de genoemde duurzame natuurontwikkeling geen sprake zal zijn.

